

Autonomija migracija

Marijana Hameršak, Uršula Lipovec Čebren, Jelka Zorn

Pojam autonomija migracija, koji u upotrebu uvodi Yann Moulier-Boutang (usp. Moulier-Boutang i Garson 1984, v. [intervju](#)), širu afirmaciju doživljava na prijelazu stoljeća kroz djelovanje i postulate antirasističkih promigrantskih grupa i pokreta (npr. [Frassanito Network](#) ili [Kanak Attak](#)), a zatim i kroz radove istraživača poput Sandra Mezzadrea (2006) ili autora okupljenih oko projekta [TRANSIT MIGRATION](#) (2002-2006), odnosno, Manuele Bojadžijev, Sabine Hess, Serhata Karakayalija i Vassilisa S. Tsianos. Radovi ovih autora imali su promptnu recepciju i kod nas, primarno u slovenskom kontekstu (Bojadžijev 2009; Mezzadra i Rigo 2004; usp. Lipovec Čebren i Zorn 2016), da bi desetljeće kasnije bili integrirani u interpretacije **dugog migracijskog ljeta, balkanskog koridora** i razdoblja koje je uslijedilo (Bužinkić i Hameršak 2017; Hameršak et al. 2020; Kurnik 2019; Kurnik i Razsa 2020; Lipovec i Pistotnik 2016; Stojić Mitrović et al. 2020 itd.), kao i u istraživanja recentnih lokalnih "egzodusa", posebice onog iz Bosne i Hercegovine (Majstorović 2021), i njegovih konvergencija s transnacionalnim migrantskim kretanjima koja vode preko Bosne i Hercegovine (Majstorović 2022).

U heterogenom polju istraživanja autonomije migracija, koje se kontinuirano redefinira u odgovoru na kritike i nove terenske i teorijske uvide, u optjecaju je nekoliko značenja autonomije. Autonomija iz sintagme autonomija migracija primarno se odnosi na autonomiju u odnosu na dosege potisnih i privlačnih faktora, **prisile**, zahtjeva tržišta rada, kontrole migracija i drugih tradicionalnih okvira razumijevanja migracija. Migracije, u ovom pristupu, nisu jednoznačno i beziznimno determinirane nekom izvanjskom strukturom. One imaju vlastitu logiku, vlastitu motivaciju i vlastite putanje (Papadopoulos i Tsianos 2013: 184). Štoviše, migracije su, prema Dimitrisu Papadopoulosu, Niamh Stephenson i Vassilisu Tsianosu, „konstitutivna sila“ suvereniteta, politike, arhitekture i prakse granice, ali i šire, različitih oblika društvenosti, novih odnosa, formi i praksi (2008: 202; usp. Mezzadra 2011; TRANSIT MIGRATION Forschungsgruppe 2007 i dr.).

Autonomija u pristupu autonomije migracija nije inherentna samim migracijama, nego proizlazi iz „odnosa nepomirljivog sukoba između migracije i pokušaja njezine kontrole“ (Scheel 2019: 81). Pritom, dakako, nije riječ o binarnom sukobu između migranta, s jedne strane, i kontrole, s druge, nego o sukobu koji obuhvaća različite aktere i sile koji se međusobno i unutar sebe sukobljavaju i pregovaraju. U tom okviru, primjerice, kako elaborira Stephan Scheel (2019), vizni sistem može ujedno biti sredstvo kontrole, ali i alat za njezino izbjegavanje. Ova dinamičnost, fragmentarnost i procesualnost autonomije migracija ponekad se i terminološki naglašavala u radovima koji su nastajali izvan matice samog pristupa, a u kojima se autonomija eksplicitno označavala kao relativna autonomija migracija (npr. Castles i Miller 1998: 283; Buckel et al. 2020: 61).

U nekoj vrsti odgovora na rane kritike da autonomija migracija homogenizira heterogena migrantska iskustva (Sharma 2009), istraživanja autonomije migracija često su se u osloncu na etnografske pristupe fokusirala upravo na migrantska iskustva i prakse. Etnografija se danas prepoznaje kao privilegirana metodološka opcija autonomije migracija, a **iregularizacija migracija** i općenito prakse iregularnih migranata kao njezina privilegirana tematska čvorišta (Mezzadra 2011: 122). Iregularizaciji, odnosno proizvodnji iregularnosti pritom se ne pristupa isključivo kao rezultatu djelovanja države, niti je se vezuje isključivo uz mehanizme isključivanja iz društva, pravnog poretka, s teritorija i sl. Umjesto toga, ona se tumači iz prizme proizvodnje različitih (ne)državljskih statusa i s njima povezanih subjekata rada, odnosno kao rezultat diferencijalnog uključivanja i postupaka kojima se kroz različite modalitete ulaska u zemlju i različite administrativne statuse stvaraju i različiti formati iskorištavanja rada i radnika (Mezzadra i Neilson 2013; Papadopoulos i Tsianos 2013: 183). Dosljedno perspektivi autonomije migracija, migrantska kretanja i migrantske borbe prepoznaju se nadalje i kao konstitutivni faktori iregularizacije. Pojednostavljeno rečeno, iregulariziranih migracija ne bi bilo da ljudi, unatoč zabranama i kontrolama, ne prelaze granice. Zaobilazeći ili **aproprirajući** sredstva kontrole migracija i humanitarne hijerarhizacije potreba (npr. kategorizacije **ranjivosti**), ulažući značajna financijska sredstva, riskirajući živote i zdravlje te razvijajući i koristeći **mobilna zajednička dobara** poput znanja o putevima i mjestima prelaska ili načinima na koji mogu dobiti pomoć i zaštitu dok su na putu, ljudi migriraju bez obzira na nastojanja država da ih u tome spriječe. Riječima tražitelja azila koji je početkom 2002. godine bio smješten u Azilnom domu u Ljubljani: *Čovjek kad jednom odluči ići tamo kamo želi ići – nikakva ga viza ili granica ne mogu zaustaviti*, nego mu mogu samo *otežati* (Lipovec Čebren i Zorn 2016: 62). Odnosno, kako je to, dostojno naslova novinskog članka, formulirao mladić s kojim smo krajem listopada 2018. godine razgovarali u improviziranom kampu na rubu **Velike Kladaše**: *Koliko god oni nas zaustavljali, vraćali i tukli, mi ćemo ovu granicu prijeći, pa makar morali kopati tunel sve do Italije*. U razgovorima s ljudima u pokretu na različitim "postajama" **balkanske rute**, autonomiju smo lako prepoznavali i u vremenskoj dimenziji, u tome što su migranti bili ti koji su sami odlučivali kada će krenuti dalje, odnosno kada će otići u **gejm**, kao i u prostornoj dimenziji, jer su do određene mjere sami birali put ili smjer

kretanja. Na terenu smo, međutim, također mogli jasno vidjeti kako su se autonomija kretanja i odlučivanja reducirale i modificirale što su bili bliže zemljama Europske unije u kojima prekarnu autonomiju s granica zamjenjuje težnja prema kontroli gotovo svakog aspekta migracija.

Pristupima koji se pozivaju na autonomiju migracija često se prigovara da zanemaruje represivne aspekte kontrole granica. Odgovarajući na te kritike Papadopoulos i Tsianos ističu da je neupitno da migracije oblikuje:

gruba, često smrtonosna stvarnost kontrole. No, poanta je u tome da migracija nije samo odgovor na njih. Ona prije stvara nove stvarnosti koje migrantima omogućuju kretanje usuprot ili uz postojeće kontrole. U tom smislu, teza o autonomiji migracija podrazumijeva vježbanje naših osjetila da vide kretanje prije kapitala (ali ne neovisno o njemu) i mobilnost prije kontrole (ali ne kao odvojenu od nje) (2013: 184).

Gledano iz tog rakursa, mehanizmi i sustavi kontrole granica stalno se mijenjaju i prilagođavaju neautoriziranim i također stalno promjenjivim, uvijek novim migrantskim praksama (Hess 2010). Prilagodbe se na mikrorazini očituju u svakodnevnim modifikacijama intervencija na granicama i šire, u novim mjestima i načinima kontrole u koja se ugrađuju i značajke migrantskih praksi koje se nastoji kontrolirati ili spriječiti. Balkanski koridor koji je svojim promjenjivim itinerarima i stalnom improvizacijom oponašao autonomno, samoorganizirano migrantsko kretanje (Hameršak i Pleše 2017: 16-19), primjer je preuzimanja značajki migrantskih kretanja u sustavima razvijenim u svrhu njihove kontrole. Nešto apstraktniji primjer je sve veći naglasak na kontroli ruta ili zaokret od kontrole granica na kontrolu kretanja, koji se u literaturi označava kao „priznanje snage migrantskih itinerara“ (Casas-Cortes et al. 2015: 905-906).

Pristup autonomije migracija ima izraženu političku dimenziju. Osim političkog aspekta migracija, autonomiju migracija zanimaju i mogućnosti političke intervencije i transformacije aktualnih politika. Prelazeći granice koje im je zabranjeno prijeći, migranti se pozicioniraju kao „politički subjekti koji su sami sebe ovlastili da uzmu ono što su im režimi granice i državljanstva uskratili, i to bez, i umjesto, da to traže od nekoga“ (Scheel 2019: 214). Stoga i najmanje kretanje ili samo naznaka ili želja za kretanjem mogu u ukupnosti (i povijesnoj protežnosti) „rezultirati političkim trenucima, događajima i činovima koji mogu biti od središnje važnosti za razumijevanje procjepa u društvenom i političkom životu“ (Nyers 2015: 26-27). Rečeno, međutim, ne znači da autonomija migracija nužno romantizira i glorificira migrantske prakse, za što se često i usputno optužuje (o tome usp. u Scheel 2019: 49-55). Riječima Mezzadrea: „Zagovornici pristupa autonomije migracija ni na koji način ne tvrde da se migranti (iregularni ili regularni) mogu smatrati svojevrsnom 'avangardom', ili 'revolucionarnim subjektima'. Umjesto toga, tim se pristupom analiza iregularnosti postavlja u širi analitički okvir koji ispituje transformacije suvremenog kapitalizma“ (Mezzadra 2011: 137).

Autonomiju migracija unatoč nepreciznosti, pa i tendencioznosti njezinog naziva, kao i apstraktnosti i mjestimičnoj nedorečenosti njezinih polazišta, prepoznamo kao važnu zbog njezina pojmovnog aparata (npr. već spomenute apropijacije, mobilnih zajedničkih dobara) i njezine specifične, dinamičke i na djelovanje usmjerene perspektive, odnosno zato jer potiče drugu vrstu „pogleda“ (Mezzadra 2011: 121). Fokus tog pogleda, koji „perspektive o migracijama transformira u perspektive migracija“ (Bojadžijev 2009: 134), je na migracijama i migrantskim praksama. Pojednostavljeno rečeno, kao što se iz matrice **humanitarizma** migracije i migranti primarno vide kroz pojmove stradanja, opresije i žrtve, tako se iz matrice autonomije migracija vide iz perspektive stalnih migrantskih borbi, pregovaranja, otpora i prosvjeda koji su jedna od privilegiranih podtema u području (Stierl et al. 2022). U tom okviru državne granice postaju mjesto društvenih i političkih prijevora, pa često i uzaludne borbe država da zadrže teritorijalni suverenitet i monopol odlučivanja o tome koja su kretanja legitimna, a koja ne (Casas-Cortes et al. 2015: 898). Riječju, autonomija migracija granicu kao mjesto materijalizacije norme zamjenjuje granicom kao mjestom borbe ili „granicom kao metodom“, kako glasi naslov u području autonomije migracija formativne knjige Sandra Mezzadrea i Bretta Neilsona (2013).

10. 12. 2022.

Literatura

Bojadžijev, Manuela. 2009. „Boji migracij in gibanje za globalno pravičnost“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljivo in novo antropologijo* 238: 133-137. Prijevod Barbara Bezec.

Buckel, Sonja, Fabian Georgi, John Kannankulam i Jens Wissel. 2020. „Europski granični režim u krizi. Teorija, metode i analize kritičkog istraživanja Europe“. *3k: kapital, klasa, kritika* 6/6: 27-119. Preveo Stipe Ćurković.

Bužinkić, Emina i Marijana Hameršak, ur. 2017. *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u hrvatskom kontekstu*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija.

Casas-Cortes, Maribel; Sebastian Cobarrubias i John Pickles. 2015. „Riding Routes and Itinerant Borders. Autonomy of Migration and Border Externalization“. *Antipode* 47/4: 894-914.

- Castles, Stephen i Mark J. Miller. 1998. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Houndmills i London: MACMILLAN.
- Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. "Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora". U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti – CEDIM, 9-39.
- Hameršak, Marijana, Sabine Hess; Marc Speer i Marta Stojić Mitrović, ur. 2020. "Frontier Within". *movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1 (poseban broj).
- Hess, Sabine. 2010. „The Invention of 'Transit Migration'. Theoretical and Methodological Considerations on Illegal Migration in Europe's Southeastern Border Region“. *Ethnologia Balkanica* 14: 129-146.
- Kurnik, Andrej i Maple Razsa. 2020. „Reappropriating The Balkan Route. Mobility Struggles and Joint-Agency in Bosnia and Herzegovina“. *Dve domovini / Two Homelands* 52: 7-23.
- Kurnik, Andrej. 2019. „Migracija onkraj pravnega diskurza. Politična subjektiviteta migracije in skupki mobilnosti“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 47/278: 9-27.
- Lipovec Čebtron, Uršula i Jelka Zorn. 2016. „Avtonomija in nadzor migracij v evropskih 'tamponskih conah'“. *Dve domovini / Two Homelands* 43: 61-75.
- Lipovec Čebtron, Uršula i Sara Pistotnik. 2016. „Balkanska migracijska pot. Od upora na mejah do striptiza humanizma“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 44/264 (poseban broj).
- Majstorović, Danijela. 2022. „Rethinking Migrant Figures and Solidarity from the Peripheral Borderland of Bosnia and Herzegovina“. *Journal of Borderlands Studies* (online preprint)
- Majstorović, Danijela. 2021. *Discourse and Affect in Post-socialist Bosnia and Herzegovina: Peripheral Selves*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Mezzadra Sandro. 2011. „The Gaze of Autonomy. Capitalism, Migration, and Social Struggles“. U *The Contested Politics of Mobility. Borderzones and Irregularity*. Vicky Squire, ur. London: Routledge, pp 121-142. Prijevod Rodrigo Nunes.
- Mezzadra, Sandro i Brett Neilson. 2013. *Border as Method or, The Multiplication of Labour*. Durham i London: Duke University Press.
- Mezzadra, Sandro i Enrica Rigo. 2004. „Evropa migrantov“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 32/217-218: 162-175. Prijevod Mirt Komel.
- Mezzadra, Sandro. 2006. *Diritto di fuga. Migrazioni, cittadinanza, globalizzazione*. Verona: Ombre Corte.
- Moulier-Boutang, Yann i Jean-Pierre Garson. 1984. „Major Obstacles to Control of Irregular Migrations. Prerequisites to Policy“. *International Migration Review* 18/3: 579-592.
- Nyers, Peter. 2015. "Migrant Citizenships and Autonomous Mobilities". *Migration, Mobility, & Displacement* 1/1: 23-39.
- Papadopoulos, Dimitris i Vassilis S. Tsianos. 2013. „After Citizenship. Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons“. *Citizenship Studies* 17/2: 178-196.
- Papadopoulos, Dimitris, Niamh Stephenson i Vassilis Tsianos. 2008. *Escape Routes. Control and Subversion in 21th Century*. London: Pluto.
- Scheel, Stephan. 2019. *Autonomy of Migration? Appropriating Mobility within Biometric Border Regimes*. London i New York: Routledge.
- Sharma, Nandita. 2009. "Escape Artists. Migrants and the Politics of Naming". *Subjectivity* 29/1: 467-476.
- Stierl, Maurice, Manuela Bojadzije, Nicholas De Genova, Julia Eckert, Shahram Khosravi, Clara Lecadet, Federica Mazzara, Anne McNevin i Peter Nyers. 2022. "Struggle" (*Minor Keywords of Political Theory. Migration as a Critical Standpoint. A Collaborative Project of Collective Writing*. Nicholas De Genova i Martina Tazzioli, ur.). *Environment and Planning C: Politics and Space* 40/4: 781-875.
- Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević; Barbara Beznec i Andrej Kurnik. 2020. *The Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the EUropean Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.

TRANSIT MIGRATION Forschungsgruppe, ur. 2007. *Turbulente Ränder. Neue Perspektiven auf Migration an den Grenzen Europas*. Bielefeld: Transcript Verlag.